**Чеканюк Ю.В., здобувач,**
**Науковий керівк:Ситніченко О.М.,**
**к.ю.н., доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,**
**ЗВО «Державний торговельно-економічний університет»,**

## ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ФІШИНГУ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ ЯК СПОСОБІВ ШАХРАЙСТВА

Зі зростанням цифровізації фінансових послуг фішинг та інші методи соціальної інженерії (підроблені сайти, дзвінки «від служби безпеки банку», повідомлення з фальшивими посиланнями) стали одними з поширених способів заволодіння коштами громадян. Попри це, у Кримінальному кодексі України відсутня окрема стаття, яка безпосередньо встановлює кримінальну відповідальність за фішинг як самостійний спосіб протиправної діяльності. Тому правова оцінка таких діянь потребує врахування конкретних обставин їх учинення, способу заволодіння майном і характеру заподіяної шкоди.

Фішинг характеризується тим, що правопорушник видає себе за довірену особу чи організацію (банк, державний орган, службу доставки, відомий бренд) і отримує від потерпілого логіни, паролі, реквізити платіжних карток або коди підтвердження операцій. Спільною рисою цих схем є те, що вирішальну роль відіграє введення потерпілого в оману, тоді як технічні засоби забезпечують реалізацію шахрайського задуму. Саме поєднання психологічного впливу та цифрових інструментів зумовлює складність кримінально-правової кваліфікації.

Залежно від обставин фішингові схеми можуть підпадати під ознаки шахрайства, передбаченого ст. 190 КК України, зокрема у випадках заволодіння майном шляхом обману із використанням електронно-обчислювальної техніки. За наявності відповідних ознак також може розглядатися застосування ст. 200 КК України щодо незаконних дій із документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, а також ст. 361 КК України щодо несанкціонованого втручання в роботу інформаційних систем [1, 3]. Водночас застосування цих норм не є автоматичним: необхідно встановити всі обов’язкові ознаки відповідного складу кримінального правопорушення.

На практиці застосування зазначених норм супроводжується низкою проблем. Зокрема, складнощі виникають під час розмежування шахрайства, за якого потерпілий під впливом обману самостійно передає конфіденційні дані або здійснює платіж, і випадків незаконного заволодіння коштами без його усвідомленої участі у відповідній операції. Окремого аналізу потребують ситуації, коли після отримання реквізитів платіжної картки правопорушник самостійно здійснює переказ коштів або використовує їх для оплати товарів і послуг. Проблемними залишаються також установлення моменту закінчення кримінального правопорушення, визначення місця його вчинення за транскордонного характеру діяльності, ідентифікація причетних осіб та збирання електронних доказів. Їх своєчасне збереження, огляд і процесуальне оформлення мають здійснюватися з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства.

Особливе значення для правильної кваліфікації фішингу має встановлення причинно-наслідкового зв’язку між обманом, отриманням конфіденційної інформації та подальшим заволодінням коштами. Сам факт передавання потерпілим реквізитів картки або кодів підтвердження не означає, що він добровільно погодився на списання коштів на користь правопорушника. Важливо з’ясувати, чи усвідомлювала особа зміст і наслідки фінансової операції, кому фактично передавалися кошти та яким способом було отримано доступ до рахунку. У межах розслідування необхідно зіставляти дані банківських операцій, повідомлення, історію входів до облікових записів, інформацію про пристрої та IP-адреси, а також інші цифрові сліди. Такий комплексний підхід дає змогу відмежувати шахрайство від інших кримінальних правопорушень і встановити роль кожного учасника схеми.

Окремим серйозним викликом залишається правова оцінка діяльності так званих «дропів» – осіб, які надають свої банківські картки або рахунки для отримання та подальшого переказування коштів, здобутих унаслідок протиправної діяльності [4]. Для встановлення можливої причетності таких осіб необхідно дослідити їхню обізнаність про походження коштів, характер домовленостей з іншими учасниками, зміст листування, регулярність транзакцій та отримання винагороди. Сам факт зарахування коштів на рахунок або його використання іншою особою ще не є достатнім для висновку про наявність умислу на вчинення кримінального правопорушення.

Актуальність проблеми підтверджується і законодавчими ініціативами, спрямованими на протидію незаконному використанню платіжних інструментів та банківських рахунків. Зокрема, 2 вересня 2026 року у Верховній Раді України було зареєстровано законопроєкт № 16013, присвячений удосконаленню захисту громадян та їхніх коштів від незаконних дій із платіжними інструментами й банківськими рахунками [7]. Його розгляд свідчить про актуальність проблеми використання рахунків третіх осіб у шахрайських схемах. Водночас законопроєкт необхідно відмежовувати від чинного законодавства: до набрання відповідними положеннями чинності правова оцінка дій причетних осіб має здійснюватися на підставі норм, що діють на момент учинення діяння, з урахуванням усіх установлених обставин.

Показовими є приклади фішингових схем, пов’язаних із поширенням неправдивих повідомлень про надання державної або міжнародної грошової допомоги. У матеріалі М. Боярчукова наведено судову практику щодо використання підроблених вебсторінок, які імітували офіційні ресурси та виманювали реквізити банківських карток під приводом отримання допомоги [3]. Подібні випадки демонструють, що потерпілі можуть передавати конфіденційні дані, не усвідомлюючи справжньої мети запиту, а отримана інформація надалі використовується для проведення несанкціонованих фінансових операцій.

Іншим прикладом масштабності проблеми є повідомлення Офісу Генерального прокурора про викриття на Вінниччині мережі з понад 300 «дропів», через яку, за даними правоохоронців, проходили кошти на суму понад 127 млн грн [6]. Цей випадок ілюструє значення аналізу руху коштів між рахунками, встановлення взаємозв’язків між учасниками та дослідження обставин, за яких банківські рахунки залучаються до фінансових схем. Водночас остаточна кримінально-правова оцінка дій кожної особи має ґрунтуватися на належних доказах, а не лише на факті використання її рахунку.

Важливим напрямом удосконалення протидії фішингу є підвищення ефективності міжнародного співробітництва. Оскільки фішингові ресурси можуть розміщуватися за кордоном, а кошти переказуватися через рахунки різних фінансових установ і конвертуватися у віртуальні активи, розслідування нерідко потребує отримання інформації від іноземних постачальників цифрових послуг та компетентних органів інших держав. У цьому контексті важливе значення має Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність, яка створює міжнародно-правові механізми співпраці у сфері протидії кіберзлочинам та збирання електронних доказів [2].

Отже, особливості кримінально-правової кваліфікації фішингу та соціальної інженерії зумовлені поєднанням обману, використання цифрових технологій і можливого залучення кількох учасників до переміщення коштів. Відсутність окремої статті КК України, присвяченої фішингу як самостійному способу протиправної діяльності, не виключає кримінальної відповідальності за діяння, які утворюють склади вже передбачених законом кримінальних правопорушень. Для підвищення ефективності протидії таким схемам доцільно забезпечувати послідовну практику застосування кримінального законодавства, удосконалювати механізми збереження й отримання електронних доказів, посилювати взаємодію правоохоронних органів із банками та операторами електронних комунікацій, а також розвивати міжнародне співробітництво. Важливими залишаються профілактика фішингових атак, інформування населення про актуальні шахрайські схеми та підвищення цифрової грамотності громадян.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 11.10.2026).
2. Конвенція про кіберзлочинність : міжнародний документ від 23.11.2001. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (дата звернення: 08.10.2026).
3. Боярчуков М. Судова практика щодо фішингу та інших схем онлайн-шахрайства. *Юридична газета*. 02.06.2025. URL: https://yur-gazeta.com/(дата звернення: 05.10.2026).
4. Сахно А. Хто такі дропи та як з ними борються в Україні. *РБК-Україна*. 17.01.2025. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/hto-taki-dropi (дата звернення: 21.10.2026).
5. Чорнуха О. До 8 років в'язниці за банківську картку. Як в Україні каратимуть за «дроп-схеми». *РБК-Україна*. 25.09.2026. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/8-rokiv-v-yaznitsi-bankivsku-kartku-k-ukrayini-1790342529.html (дата звернення: 11.10.2026).
6. На Вінниччині викрито мережу з 300 дропів із оборотом понад 127 млн грн, п'ятьом особам повідомлено про підозру. *Офіс Генерального прокурора*. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/na-vinniccini-vikrito-merezu (дата звернення: 10.10.2026).
7. Проєкт Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо захисту громадян, їхніх коштів від незаконних дій з платіжними інструментами й банківськими рахунками : реєстр. № 16013 від 02.09.2026. Верховна Рада України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70664 (дата звернення: 11.10.2026).

**Черниш Х.С., здобувач**
**Науковий керівник: Більчук О. О.,**
**асистент кафедри права, публічного управління та адміністрування**
**Державний університет «Житомирська політехніка»**

## ЮРИДИЧНІ КЛІНІКИ У СИСТЕМІ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНИЙ ДОСВІД УКРАЇНИ

Правнича освіта має бути спрямована не лише на отримання теоретичних знань, а й на формування практичних умінь, необхідних для майбутньої професійної діяльності. Для роботи правника важливо не тільки знати законодавство, а й уміти аналізувати конкретні ситуації, визначати правову проблему, знаходити шляхи її вирішення, працювати з клієнтами та складати юридичні документи. Однією з форм практичної підготовки студентів є юридичні клініки, які дають змогу поєднати теоретичні знання з практикою та отримати перший досвід роботи з реальними правовими питаннями.

Питання становлення та розвитку юридичних клінік досліджували Н. В. Міловська, А. А. Шелепа, В. М. Сущенко, М. Т. Лоджук, В. О. Гончаренко, Г. Палійчук та інші науковці. У їхніх працях розглядаються питання розвитку юридичних клінік, їх ролі у правничій освіті, організації клінічної роботи та поєднання практичної підготовки студентів із наданням правничої допомоги населенню.

Метою дослідження є комплексне опрацювання поглядів про роль юридичних клінік у правничій освіті України, їх значення для практичної підготовки майбутніх правників та аналіз досвіду діяльності юридичних клінік окремих українських університетів.

За своєю сутністю юридична клініка є навчально-практичним підрозділом ЗВО чи його юридичного факультету, де здобувачі вищої освіти під керівництвом викладачів і юристів надають безоплатну правничу допомогу соціально вразливим верствам населення [2, с. 44; 3, с. 146]. Діяльність юридичної клініки гармонійно поєднує освітню та соціальну цілі: з одного боку, вона створює умови для застосування і закріплення теоретичних знань на практиці [3, с. 144], а з іншого – підвищує рівень правової грамотності населення та забезпечує захист прав громадян.